

BREASLA PICTORILOR ROMÂNI FONDATĂ LA GHERLA ÎN ANUL 1777

Pe valea Someșului Mic, într-o regiune cu o străveche istorie românească, ce coboară pînă în epoca primelor voievodate¹, se află orașul Gherla, care în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea va fi un remarcabil centru cultural-artistic. În apropierea orașului se află Mănăstirea Nicula, fondată încă în secolul al XVI-lea, care în primele decenii ale secolului al XVIII-lea va deveni, împreună cu satul cu același nume din apropiere, cel mai important centru al picturii pe sticlă din lumea românească². De altfel, în regiunea din jurul orașului sînt cunoscuți pentru bogata activitate artistică un număr însemnat de pictori români încă din secolele XVI—XVII³.

În secolul al XVIII-lea la Gherla exista o puternică comunitate românească, care în anul 1758 număra peste 500 de membri⁴. Populația românească locuia în actualul cartier Candia, ce reprezintă vechea așezare premergătoare cetății construite în secolul al XVI-lea, localitate amintită documentar încă de la sfîrșitul secolului al XIII-lea cu numele de Gherla, toponimic conservat de-a lungul vremii numai de către români⁵. Așezarea românească se afla la apus de cetate, iar în imediata apropiere a zidurilor fortificației era biserica românească, edificiu de piatră ridicat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, înlocuind desigur o mai veche ctitorie⁶. În 1769 a fost ridicată o nouă biserică românească, construcție de piatră cu turn, între ctitori figurînd Gherontie Cotorea, personalitate marcantă a vieții culturale de la mijlocul secolului al XVIII-lea⁷.

Rolul remarcabil jucat de această localitate în istoria românilor transilvăneni se datorează și faptului că începînd cu anul 1715, domeniul Gherlei a fost dăruit episcopiei unite. Episcopul Ioan Inochentie Micu, inițiatorul luptei politice naționale

¹ Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Cluj, 1971, p. 29—30.

² I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975, p. 40—62.

³ Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1981, p. 90—92.

⁴ Kádár J., *Szolnok-Dobokavármegye monographiája*, VI, Dés, 1903, p. 187.

⁵ *Idem*, p. 138.

⁶ În prezent edificiul vechii biserici românești nu se mai păstrează, locul fiind marcat de o troiță.

⁷ Gherontie Cotorea și-a făcut studiile la Tirnavia și a activat la Blaj, fiind între primii dascăli ai școlilor de aici. Despre el Samuil Micu scria „că era cel mai învățat atunci în clerul românesc din Ardeal”, cf. David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1984, p. 259. Om de cultură, autor a mai multe lucrări de teologie, în anul 1754 este numit vizar general al episcopului Petru Pavel Aron, cf. Augustin Buncea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 34. În 1765, după moartea lui Petru Pavel Aron, ajunge în conflict cu episcopul Atanasie Rednic, care-l trimite la Mănăstirea Strimba (jud. Sălaj); *idem*, p. 344. De aici a ajuns probabil la Gherla, fiind menționat ca paroh între anii 1766—1773, cf. Ioan Hodorean, *Biserica greco-catolică din Gherla și parohii ei*, Gherla, 1900, p. 16.

a românilor din Transilvania⁸, a locuit adesea aici⁹, pînă în anul 1736, cînd domeniile Gherlei și Simbetei de Jos au fost schimbate cu cel al Blajului.

Importanța localității în viața social-politică și culturală a românilor din regiune este subliniată de existența pe la mijlocul veacului al XVIII-lea a protopopiatului, în fruntea căruia se aflau personalități de talia lui Gherontie Cotorea sau Avram Meheși.

Încă din prima jumătate a secolului, pe lângă parohia românească din Gherla, funcționa probabil o școală, dovadă fiind mențiunea documentară a „dascălului Condra Simion” din anul 1737¹⁰. Spre sfîrșitul secolului școala românească de aici era organizată pe principii mai moderne, fiind una din numeroasele instituții școlare înființate după 1786, cînd în fruntea învățămîntului românesc din Transilvania este numit Gheorghe Șincai „director al școalelor naționale”¹¹.

O însemnătate cu totul aparte în contextul cultural românesc transilvan o constituie întemeierea la Gherla în anul 1777 a primei asociații a pictorilor români, breasla zugravilor, eveniment ce demonstrează valoarea potențialului artistic din aceste părți, necesitatea desfășurării activității într-un cadru organizat. Inițiativa organizării unei asemenea asociații este legată probabil de numele lui Avram Meheși, protopopul Gherlei între anii 1775—1792, personalitate culturală marcantă, cu vederi novatoare, ce provine dintr-o familie de intelectuali din elita românească, unul dintre semnatarii actului de întemeiere a breslei¹².

Documentul datat în 16 noiembrie 1777 la Gherla, păstrat în Arhivele Statului din Alba Iulia, în Fondul Mitropoliei Blajului, este inedit, deși conținutul său a fost comentat de Ioana Cristache-Panait¹³. Textul „tocmelii” a fost redactat și transcris, neîndoindu-ne, de protopopul Avram Meheși¹⁴.

Asociația pictorilor întemeiată la Gherla în 1777 atestă faptul că la această dată o asemenea grupare a forțelor artistice era necesară, datorită numărului relativ mare de pictori, documentul menționînd un număr de unsprezece artiști

⁸ David Prodan, *op. cit.*, p. 184 și urm.

⁹ Kádár J., *op. cit.*, VI, p. 183.

¹⁰ Ioan Hodorean, *op. cit.*, p. 15.

¹¹ Nicolae Albu, *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, Blaj, 1944, p. 244, 248—250.

¹² Avram Meheși s-a născut în 1749 în Mănăstur, marele cartier românesc al Clujului, într-o familie de intelectuali din care făceau parte și protopopul Teodor Meheși și Iosif Meheși, cancelistul aulic, unul din redactorii lui *Supplex Libellus* (David Prodan, *op. cit.*, p. 243). Avram Meheși și-a făcut studiile la Cluj. În 1775 a fost numit paroh și protopop la Gherla de episcopul Grigorie Maior. În 1792 este numit prefect de studii la Seminarul din Blaj, iar apoi protopop al Mănăsturului. În 1803 este numit canonic în Capitlul Blajului. Cf. *Șematism*, Blaj, 1900, p. 64—65.

¹³ Ioana Cristache-Panait, *O breaslă a xilografilor din Transilvania*, în *RevMuz.*, IV, 1967, nr. 3, p. 221—222, publică greșit anul în care a fost emis actul, respectiv 1775, în loc de 1777. Faptul este straniu, cu atît mai mult, cu cît în text apare scris în litere și cifre chirilice „Anul 1777, zile 16 noiembrie”, cifrele unităților celor două numere, al anului și al zilei, deosebindu-se radical. Autoarea menționată a făcut o lectură similară și unei inscripții de la biserica din Sadu (jud. Sibiu), unde în loc de 1757 a citit 1756. Ioana Cristache-Panait, *Considerații privind arhitectura românească de zid din Transilvania, secolul XVIII*, în *BMI*, 1973, nr. 2, p. 40. Vezi comentarii la Marius Porumb, *Vechi inscripții românești din Transilvania*, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 767. Din păcate, anul greșit al fondării breslei de la Gherla, adică 1776, a fost preluat, cum era și firesc, de numeroase publicații de specialitate.

¹⁴ Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 221. Numele lui Avram Meheși apare în lectura autoarei „Avram Meheășim” (sic), adică „Avram Meheși m.p.”; vezi textul din anexă.

din patru localități. Din Ocna Dejului erau în breaslă patru pictori și anume: Constantin Gavenda, Gheorghită Gavenda, Ion Tolmaz și Achim Surlaș. Un număr egal proveneau din Hășdate, sat din vecinătatea orașului Gherla, cei patru fiind: Oana Zugrăvița, Mihăilă Muntean, Petre Potcoavă și Ure Zugravul. Todossia Zugrăvița și Irimie Murar erau din satul Silivaș, iar Crăciun Zugravul era din Bunești (fost Seplac).

Activitatea artistică premergătoare momentului în care se produce gruparea pictorilor în breasla din 1777 merită a fi menționată ca un argument în plus, cu atât mai mult, cu cât ea nu este deloc neglijabilă, nici cantitativ și nici calitativ.

În ultimele trei decenii ale secolului al XVII-lea, în apropierea orașului Gherla își desfășoară activitatea un valoros și talentat artist, pictorul Luca din Iclod, autorul celebrei icoane miraculoase de la Mănăstirea Nicula, precum și al altor picturi de la monumente românești din valea Someșului¹⁵.

De la începutul secolului al XVIII-lea sînt cunoscute cele mai vechi gravuri ce provin din Hășdate, sat din apropierea Gherlei, care va deveni cel mai important centru al xilogravurii populare românești din Transilvania¹⁶. Conscripția domeniului Gherlei din anul 1737 menționează ca locuitor al satului Hășdate pe pictorul Vasile, probabil inițiator al centrului de pictură din mica așezare românească¹⁷, în care la 1777 activau patru pictori.

Conscripția și urbariul din anul 1750 notau prezența în orașul de pe Someș a doi pictori¹⁸, unul dintre ei fiind probabil Timotei Gavenda, „zugravul din Gherla”¹⁹, menționat în documentul din 1777.

¹⁵ În legătură cu Luca din Iclod și mai ales în legătură cu icoana de la Nicula există o bogată bibliografie, din care selectăm: *Historia Thaumaturgae Virginis Claudiopolitanae*, Cluj, 1735; Varjas E., *A kolozsvári könnyező szűz kegyelemképének története*, Kolozsvár, 1899; Kádár József, *Szolnok-Doboka vármegye monográphiája*, V. Dés, 1901, p. 177—182; VI. Dés, 1903, p. 313, 315—317; *Sematism*, Gherla, 1906, p. 90; Nicolae Iorga, *Un pictor român în Ardeal*, în *BCMI*, VIII, 1915, p. 46; G. Mănzat, *Originea și istoria icoanei P.V. Maria de la Nicula*, Cluj, 1923; Coriolan Petranu, *Die Kunstdenkmäler der siebenbürger Rumänen*, în *Mélanges d'Histoire Générale*, Cluj, 1927, p. 226; St. Metes, *Zugravii bisericilor române*, în *ACMIT*, 1926—1928, p. 115; V. Bojor, *Maica Domnului de la sf. Mănăstire din Nicula*, Gherla, 1930; Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*, București, 1931, p. 194; I. D. Ștefănescu, *Monuments d'art chrétien trouvés en Roumanie*, în *Byzantion*, tom. VI, 1931, fasc. II, p. 602—603; St. Metes, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 144—145; I. A. Popescu, *Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula*, București, 1969, p. 32—35; *Istoria artelor plastice în România*, II, București, 1970, p. 192; I. Dancu, D. Dancu, *Pictura tărânească pe sticlă*, București, 1975, p. 40—45; At. Popa, *Monumente istorice dispărute. Bisericiile de lemn din Nicula și Libotin*, în *ActaMN*, XII, 1973, p. 251—254; B. Nagy Margit, *Stílusok, művek, mesterek*, București, 1977, p. 24 și urm.; Marius Porumb, *Inscripții medievale românești din Transilvania*, în *AHC*, XXI, 1978, p. 311; Marius Porumb, *Pictura românească din Transilvania*, I, Cluj-Napoca, 1981, p. 92.

¹⁶ Marika Kiss-Grigorescu, *Xilogravura populară din Transilvania în sec. XVIII—XIX*, Catalog de expoziție, Muzeul de artă al R. S. România, București, 1970, p. 5; Ion Mușlea, *Xilogravurile țărănilor români din Ardeal*, în *Arta și tehnica grafică*, nr. 8, 1939, p. 3—25; Gyulai Farkas, *Xilogravurile populare românești din Hășdate*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1957—1958, p. 311—317.

¹⁷ Ioan Hodorean, *op. cit.*, p. 40; Ion Mușlea, *op. cit.*, p. 22.

¹⁸ Kádár József, *op. cit.*, IV, p. 200—201.

¹⁹ Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 22, citește numele zugravului din Gherla „Gavenda Timofte”.

Breasla întemeiată la Gherla în 1777 a fost considerată ca o asociație a xilografilor²⁰, în realitate ea era mult mai cuprinzătoare. Breasla grupa în sine ei, așa cum precizează de la început textul, „*zugravii care zugrăvesc și tipăresc pe hîrtie*“, presupunind coexistența celor două tehnici diferite de lucru în activitatea cotidiană a tuturor membrilor.

Breasla pictorilor români de la Gherla a luat drept model corporațiile medievale cu caracter profesional. Breslele medievale erau constituite în vederea reglementării producției, a desfacerii produselor, procurării materiilor prime, în vederea înlăturării concurenței, cu scopul de a apăra interesele profesionale ale membrilor în fața tuturor primejdiilor²¹.

De la bun început actul încheiat în 1777 menționează că asociația este așezată sub protecția instituției ecleziastice, membrii breslei „*făgăduindu-să supt ascultarea stăpînirii Blajului*“²², scopul fiind clar enunțat: „*ca să le fie de ajutoriu*“. În cadrul adunării, care a avut loc în ziua de 16 noiembrie 1777 și la care au participat toți membrii, fiind de față protopopul Avram Mcheși și popa Dumitru din Bunești în calitate de jurat, s-a stabilit în baza actului scris un statut de funcționare, cu acordul tuturor, „*această tocmeală o făcură de bună voia sa, dînd mîna unul cu altul*“. Soborul zugravilor alege „*preste sine mai mare și îndreptătoriu, în rîndul meșteșugului acestuia pă zugravul Gavenda Constantin, om cu casă de stătut din Ognă, ca cel ce fiind și din părinți zugravii*“, calitate care de fapt este cea de staroste a breslei. Textul tocmelii arată în continuare, care sînt atribuțiile starostelui: „*...acest mai mare a lor va avea grijă și datorie a cerca și lua sama în ce chip lucră fieștecare zugrav și pre aceia cari lucră rău, sau fac înpotriva acesteia tocmale, a-i arăta protopopului și soborului, ca să se globească unii ca aceia și să se îndrepteze*“. Documentul evidențiază în unul din pasaje scopul ce și-l propune breasla, de a menține nivelul calitativ al lucrărilor, pictorii asumîndu-și responsabilitatea față de produsele lor: „*Această tocmeală s-au făcut pîntru aceasta, că să leagă mulți a lucră și a tipări icoane și nu la lucru de treabă, că tipăresc pe cum nu să cuvine, grozăvind chipurile sfinților și făcîndu-le îndrăpt, care chipuri nu să cuvine a le ținea creștinii prin căsile lor, nice a le pune în biserică*“.

Între cei unsprezece pictori, membri ai breslei întemeiate la Gherla în 1777, figurează și două femei, Oana Zugrăvița din Hășdate și Todossia Zugrăvița din Silivaș, fapt mai rar întîlnit.

Din păcate, cunoaștem prea puțin activitatea pictorilor ce făceau parte din această breaslă, dar sperăm ca cercetări viitoare, de arhivă și teren, să completeze măcar parțial această lacună.

Xilogravurile pictorilor din breasla de la Gherla au cunoscut o largă răspîndire în satele românești ale Transilvaniei, constituind, alături de icoanele pe sticlă, ceramică și textile, principalele podoabe ale interioarelor. Xilogravurile au fost de asemenea găsite și în interiorul unor biserici de lemn²³.

²⁰ Textul documentului face distincție clară: „*zugravii care zugrăvesc și tipăresc pe hîrtie*“. Vezi și textul în Anexă.

²¹ În legătură cu organizarea breslelor medievale vezi St. Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954, p. 238—342.

²² Ioana Cristache-Panait, *op. cit.*, p. 222, comentînd pasajul, notează că breasla a fost întemeiată „sub autoritatea Mitropoliei unite a Blajului“. După cum se știe, primul arhiepiscop și mitropolit al Blajului a fost Alexandru Sterca Șuluțiu, începînd din anul 1853, fiind instalat în 1855. Vezi *Șematism*, Blaj, 1900, p. 44.

²³ Coriolan Petronu, *Bisericile de lemn din județul Arad*, Sibiu, 1927, p. 16. vorbind despre decorul interior al bisericilor studiate, menționează la biserica de lemn din Poiana (com. Virfurile, jud. Arad) un mare număr de asemenea xilogra-

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, centrul artistic de la Hășdate, în care activau un număr însemnat de pictori, devine principalul producător de xilogravuri, prin intermediul unor negustori și colportori ele ajungând pînă în Țara Românească și Moldova²⁴.

Din Hășdate, în breasla din 1777, apare și Mihăilă Muntean. Dacă gravurile sale au rămas pînă în prezent necunoscute, în schimb activitatea sa ca pictor de biserici și icoane o putem sublinia acum, datorită mai vechilor cercetări ale lui Atanasie Popa²⁵.

Biserica de lemn Sf. Arhangheli din Gîlgău (jud. Sălaj), demolată în perioada interbelică²⁶, era decorată cu pictură murală, al cărei stil se remarcă prin puternica amprentă grafică, amintind de desenul sintetic al gravurilor. Icoanele împărătești (*Maria cu pruncul*, *Pantocratorul*, *Sf. Arhangheli*) au fost pictate în 1795 de „*Mihăilă Zugravul*”, semnat pe icoana hramului. Alte două icoane pe lemn, pictate de același artist, se aflau în pronaos, amintind prin desen și compoziție de pictura pe sticlă și xilogravură, în special prin elementele decorative utilizate²⁷. Se pare că o bună parte din ansamblul de pictură murală, ce acoperea pereții absidei altarului, naosul și pronaosul²⁸, a aparținut aceluiași artist, care poate fi identificat cu Mihăilă Muntean din Hășdate. Spiritul decorativ al acestor picturi,

vuri ce împodobeau interiorul. La Tilecuș (com. Tileagd, jud. Bihor) același autor a văzut pe pereții bisericii de lemn lipite mai multe xilogravuri, printre care una semnată de unul dintre cei mai valoroși artiști de la Hășdate „Pop Gheorghe, 1811”. Vezi Coriolan Petranu, *Monumentele istorice ale județului Bihor. Bisericile de lemn*, Sibiu, 1931; I. Godea, I. Cristache-Panait, *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradei. Bisericile de lemn*, Oradea, 1978, p. 203. Xilogravuri provenind din atelierele artiștilor din Hășdate am văzut și la biserica de lemn din Budești Susani (jud. Maramureș), ori la biserica de lemn Cuvioasa Paraschiva din Libotin (jud. Maramureș).

²⁴ Amploarea și producția relativ mare de gravuri de la Hășdate a dus la necesitatea ca negotul să fie efectuat de un număr însemnat de locuitori din acest sat, dar mai ales din localități învecinate, Săcălaia, Bonț, Silivaș sau Gherla (Ion Muslea, *op. cit.*, p. 14). S-a păstrat de asemenea știrea documentară că, în anul 1815, mai mulți locuitori din satul Livada cer îngăduința de la comitat să poată pleca cu icoane spre vânzare în Țara Românească. Kádár J., *op. cit.*, III, Dés, 1900, p. 273.

²⁵ At. Popa, *Biserica de lemn din Gîlgău*, în *ACMIT*, 1930—1931, p. 186—203.

²⁶ Biserica de lemn Sf. Arhangheli din Gîlgău (jud. Sălaj), monument ce data din sec. XVII, era compusă dintr-o absidă poligonală, naos rectangular și pronaos poligonal, deasupra căruia se afla un turn-clopotniță cu un coif ascuțit și prelung. Decorat cu pictură murală, care se pare a fi împodobit și exteriorul, interesantul monument demolat a fost cercetat de At. Popa la 28 decembrie 1930.

²⁷ În special motivele decorative din pictura murală și din cea a icoanelor ca motivele florale, în special florile cu patru petale, ori vrejurile vegetale amintesc de gravuri de la Hășdate.

²⁸ Ansamblul mural al bisericii de lemn din Gîlgău, prin programul iconografic abordat, dar și stilistic, aparține unui grup mare de monumente, pictate în sec. XVIII, din părțile nordice ale Transilvaniei, avînd evidente legături cu Maramureșul. În absida altarului, pe boltă este reprezentată *Maria cu pruncul și cete îngerești*, iar pe pereți sfinți ierarhi. La proscomidia *Punerea în mormînt, Mironosițele la mormînt, Teascu sfînt*, scene simbolizînd sacrificiul. Naosul avea, pe boltă, în centru *Sf. Treime*, flancată de două scene cu caracter eshatologic, *Înălțarea Sf. Ilie și Scara lui Iacov*. Scena *Înălțarea Mariei și evangheliștii* din colțurile boltii întăresc semnificația eshatologică. Pe poalele boltii cilindrice se află *Ciclul patimilor*, iar pe pereți sfinți mucenici. Pronaosul este dedicat *Judecării de apoi* și reprezentării unor mucenițe. Vezi At. Popa, *op. cit.*, p. 189—199; Marius Porumb, *Zugravul și centre românești de pictură din Transilvania secolului al XVIII-lea*, în *AIIC*, XIX, 1976, p. 114.

atît icoanele cît și decorul mural, cu numeroase elemente florale, înscriserea în pagină a scerelor, desenul viguros și incisiv, avînd compoziții atît de familiare xilogravurilor hășdățene, ne duc spre concluzia firească că autorul lor este Mihăilă Muntean, pictor și gravor, membru al breslei din 1777²⁹.

În Țara Năsăudului este cunoscut după 1778 un foarte activ pictor de icoane, iconostase și epitafe, Teodor Boer Gherleanu, arta sa aderînd stilistic și tehnic spre o formulă de exprimare apropiată sensibil de arta occidentală³⁰. Începînd cu anul 1783 pictorul utilizează frecvent, atunci cînd își semnează operele³¹, pe lîngă numele său, pe cel de „Gherleanu“, explicînd, poate, adeviziunea sa la breasla pictorilor fondată la Gherla, ori faptul că anii de ucenicie i-a petrecut pe lîngă unul din artiștii din acest oraș. Introducerea în repertoriul său a unor compoziții caracteristice iconografiei apusene, inspirate uneori după gravuri de epocă³², tendința de prezentare realistă a personajelor, tratate pictural și în perspectivă, chiar și în cazul reprezentării unor scene tipic tradiționale, numeroasele elemente decorative, presupun un contact direct cu un mediu orășenesc, care presupunem că este orașul Gherla, în care activitatea artistică se desfășura în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pe coordonate baroc³³. Oricum, atributul adăugat numelui de Teodor Boer, Gherleanu, ca un semn distinctiv, este dovada prestigiului de care se bucura arta pictorilor români de la Gherla și din împrejurimile orașului, chiar și în tinuturi mai îndepărtate³⁴.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea sînt cunoscuți un număr relativ mare de pictori prezenți în regiune, realizînd ansambluri murale sau pictînd icoane și care din punct de vedere stilistic gravitează în jurul centrului artistic de la Gherla, cu care sînt în contact permanent prin însăși aria în care își desfășoară activitatea. Dintre pictorii cunoscuți din această epocă amintim pe Gavril Zugravul, activ în deceniile șapte și opt, Alexandru Popovici din Ciceu Hășmaș între 1785—1795, Nechita Zugravul, prezent în numeroase localități din zonă între 1745—1795, sau Ioan Ștențel din Sînmărghita și Vasilică din Cătina, decoratori ai

²⁹ Merită să reținem că în biserica de lemn din Gilgău se aflau mai multe icoane pictate pe sticlă, provenind din atelierile pictorilor gherleni, dintre care una, înfățișînd pe Sf. Nicolae, era datată în 1773 și avea următoarea inscripție: „Ctitoru Petre Nemeș, au plătit această icoană. 1773“ (At. Popa, *op. cit.*, p. 202).

³⁰ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, II, București, 1906, p. 134; V. Brătulescu, *Biserici din Transilvania și Bucovina*, în BCMI, XXVIII, 1935, p. 81; Marius Porumb, *op. cit.*, p. 122.

³¹ Prima lucrare semnată „Zugrav Toader Gherleanu“ datează din 1783, fiind un epitaf, reprezentînd *Punerea în mormint*, de la biserica de lemn din Singeorz-Băi (jud. Bistrița-Năsăud). V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 81.

³² În Colecția Protopopiatului Ortodox din Bistrița se află o pictură pe pînză, pictată pentru biserica din Ilva Mare (jud. Bistrița-Năsăud) de Teodor Boer Gherleanu în 1786, reprezentînd *Pieta*, iar în partea de jos imaginea Mănăstirii catolice din Česka Skalica (Cehoslovacia). Inspirată după o gravură de epocă, pictura are următoarea inscripție lămuritoare: „Astă icoană face minuni la Șcaliț în Moravia“.

³³ Nicolae Sabău, *Gherla. Aspecte istorico-artistice ale dezvoltării orașului*, în *RevMuzMon*, 1984, nr. 1, p. 18—27; Mihaela Bodea, *Valoare în peisajul urban al Gherlei*, în *RevMuzMon*, 1984, nr. 1, p. 27—29.

³⁴ Numele de „Gherleanu“ nu este legat de locul de baștină al pictorului, deoarece știm că este originar din Țara Năsăudului, fiind născut probabil la Tiha, după cum reiese dintr-o inscripție de pe o icoană de la Mureșeni Birgăului (com. Tiha Birgăului, jud. Bistrița-Năsăud): „1804... Zugravu Todor Boeru, fecioru a Todorii, care a fost fata Bozghi din Tiha“.

unor monumente în ultimele decenii ale secolului³⁵. Concomitent, o remarcabilă dezvoltare cunoaște centrul de pictură pe sticlă de la Nicula, în evidentă legătură cu ambianța artistică gherleană.

Amploarea fenomenului artistic românesc din regiunea orașului Gherla, cu rezonanțe depășind fruntariile unei simple mișcări locale, este desigur în legătură cu importantul moment de la 1777, al fondării primei bresle a pictorilor, fiind una din formele de emancipare și de afirmare a populației românești din Transilvania epocii Supplexului.

MARIUS PORUMB

ANEXĂ

Anul 1777, zile 16 noiembrie, fiind înaintea noastră celor mai jos iscăliți, zugravii cari zugrăvesc, și tipăresc pă hîrtie, anume zugrav Gavenda Constantin, Gavenda Gheorghiiță, Tolmaz Ion, Surlas Achim din Ognă, zugrav Crăciun de la Seplac, Oana zugrăvița, Muntean Mihăilă, Potcoavă Petre, zugrav Ure din Hăjdate, Todossia zugrăvița și Murar Irimie din Silvaș, și făgăduindu-să supt ascultarea stăpînirii Blajului, ca să le fie de ajutoriu în tocmala aciasta; tocmiră așa ca să nu vinză tipare la alții, cari nu-s în tocmala aciasta, nice să tipărească altora, fără numai pă sama sa, și să le vinză gata, făcute în vâpsale, pă cum să cuvine, și să dea suta cu 2 florinți, pă cum au dat și Gavenda Timotie zugravul din Gherla. Aciastă tocmială o făcură din bună voia sa, dînd mîna unul cu altul supt legătură de 24 de florinți, ca să fie de gloabă, care n-ar sta pă tocmala aciasta, din care gloabă jumătate să fie a soborului și jumătate a celui care va fi mai mare preste dînșii și îndreptătoriu în rîndul meșteșugului acestuia. Iară acum aleg și pun preste sine mai mare și îndreptătoriu în rîndul meșteșugului acestuia pă zugravul Gavenda Constantin, om cu casă de stătuț din Ognă, ca cel ce fiind și din părinți zugravi, iaste mai bine deprins în meșteșugul acesta, deci acest mai mare a lor va avea grijă și datorie a cerca și a lua sama în ce chip lucră fieștecare zugrav și pre aceia cari lucră rău, sau fac înprotiva aceștia tocmale a-i arăta Protopopului și soborului, ca să se globească unii ca aceia și să se îndrepteze. Această tocmală s-au făcut pîntru aceasta că să leagă mulți a lucra și a tipări icoane, și nu la lucru de treabă, că tipăresc, pă cum nu să cuvine, grozăvind chipurile sfinților și făcîndu-le îndărăpt, care chipuri nu să cuvine a le ținea creștinii pîn cāsile lor, nice a le pune în biserică. Deci pîntru ca să nu să mai mulțască unii ca aceia carii lucră într-acesta chip și scîrnăvesc icoanele cele sfinte, pîntru aciasta s-au făcut aciastă tocmală și care ar greși înprotiva tocmelei acestia să se globească pă cum mai sus s-au scris, ori care zugrav ar fi, și ori unde și pă ce loc ar sădea, și neîndreptîndu-să să se lipsească de meșteșug, luîndu-se tiparele. Această tocmală s-au făcut înaintea noastră, în Gherla, în ziua și anul mai sus înscămnat.

Protopop, Avram Meheși m.p.

Juratul Popa Dumitru
din Săplac m.p.

Arhivele Statului Alba Iulia, Fond Mitropolia română unită, Blaj, Cabinetul mitropolitului, 1777, pachet VIII.

³⁵ Marius Porumb, *op. cit.*, p. 103—104.

Ανελ αψοζ ζήλε δ' Νοεμβριε

Fig. 2. Detaliu cu data „Anul 1777 zilé 16 noiembrie” din documentul emis la Gherla.

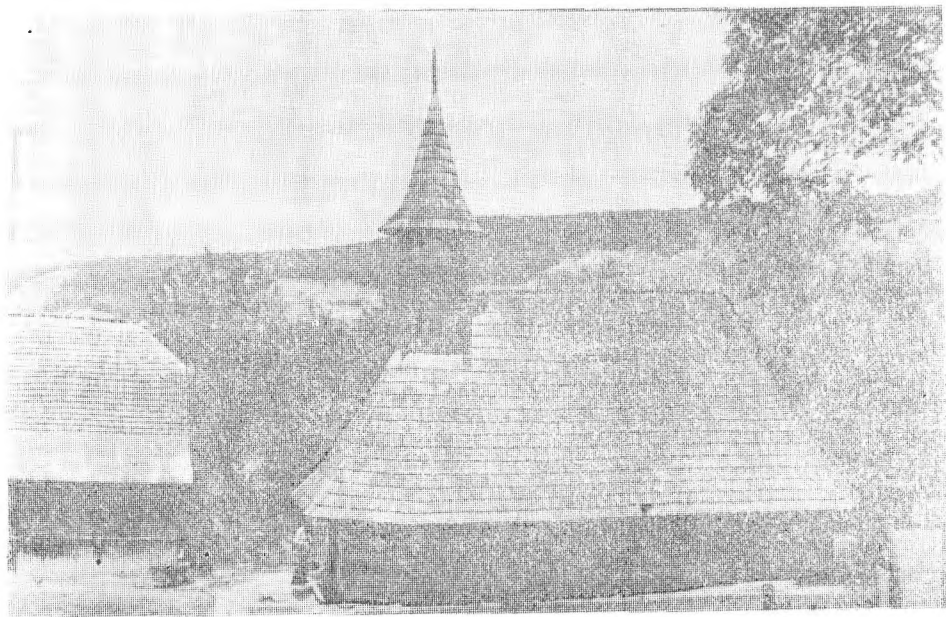

Fig. 3. Vechea biserică de lemn a Mănăstirii Nicula, distrusă de incendiu în 1973.

Fig. 4. Teodor Boer Gherleanu, detaliu din icoana împărătească de la Maieru (jud. Bistrița-Năsăud).

Fig. 5. Teodor Boer Gherleanu, Încoronarea Mariei, 1804, Mureșenii Birgăului (jud. Bistrița-Năsăud).